

УДК 376.35
Примљено: 20.1.2009.

Весна ЖИГИЋ
Зорица САВКОВИЋ
Драгана МАЋЕШИЋ – ПЕТРОВИЋ
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд

СРЕДСТВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ И КРЕТАЊЕ СЛЕПЕ ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Програм оријентације и кретања са слепом децом предшколског узраста се заснива на практичној пре-оријентацији и кретању у симулираним условима и методама подстицања и развоја способности кретања, што подразумева: развој концепата неопходних за разумевање праве природе средине, развој концепата неопходних за развој и одржавање оријентације, као и концепата неопходних за ефикасно кретање.

Постоје различита средства за кретање која слепи или деца са различитим оштећењима вида могу да науче да користе. Ова средства омогућавају истраживање простора испред слепог детета, а укључују дечје и адаптиране штапове, познате као пре-штапови или алтернативна средства за кретање.

Адаптирани штапови и алтернативна средства за кретање се могу поделити у две основне категорије:

модификовани штапови и модификовани шетачи.

Коришћење дечјих штапова и алтернативних средстава за кретање омогућава слободне покрете и истраживање слепом детету предшколског узраста, брз и сигуран начин хода и држања, ефикасну употребу мишића, добар положај, мишићну отпорност и координацију покрета. Стога наставни програми кретања за слепу децу предшколског узраста треба да обухватају примену ових средстава.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: слепи деца, средства, оријентација, кретање

Оријентација и кретање представљају способност сигурног и ефикасног кретања у свакој средини и условљавају се тако што се оријентацијом врши упознавање и оцењивање, а мобилитетом - савладавање простора.

Miller (2002) дефинише оријентацију као свест о тренутној позицији у простору, циљу кретања и кретању кроз простор.

Оријентација је процес коришћења преосталих чула у успостављању позиције појединца и однос према значајним објектима у његовој околини, а мобилност је способност одређивања тренутне, одређене позиције појединца према жељеној позицији у другом делу простора (Елеонор Фауе, 1976).

Визуелни систем је моћан пасивни сакупљач утисака. Објекти имају форму, шему, просторне особине које могу бити измерене, упоређене и визуелно упамћене. Главна улога специјалисте за оријентацију и кретање је да са слепом децом истражује околину и објекте реалног света (њихове карактеристике и просторне односе).

Проблематика оријентације и кретања се обично изучава кроз две целине, тј. кроз два дела програма.

Први део подразумева темељне претпоставке успешног оспособљавања у познатом и непознатом простору, а други део се односи на методе и садржаје, почев од штапа, па на даље.

Посебан сегмент чини програм оријентације и кретања слепе деце предшколског узраста и подразумева развој способности у неколико области.

1. Унапређење визуелних способности;
2. Унапређење аудитивних способности;
3. Побољшање тактилних способности;
4. Почетак учења срединских концепата;
5. Побољшање грубих моторних способности;
6. Унапређење fine моторике;
7. Почетак коришћења знакова и граничника;
8. Технике видећег водича;
9. Учење кретања помоћу белог штапа;
10. Ограничено кретање у стамбеном блоку.

Последње четири подучава инструктор кретања.

Програм оријентације и кретања са децом предшколског узраста (од три до шест година) подразумева:

1. Практичну пре-оријентацију и кретање у симулираним условима (12 у ту сврху осмишљених игара за децу).

2. Методе подстицања и развоја способности кретања:

а) развој концепата неопходних за разумевање праве природе средине (развој телесне схеме, природа објеката, природа непокретних објеката, природа покретних објеката, природа објеката који се крећу, својства терена, природа звукова и мириса).

б) развој концепата неопходних за развој и одржавање оријентације (путања кретања објеката, позиција објеката у простору, правац, локализација звука).

ц) концепти неопходни за ефикасно кретање (удаљеност и време, праћење редоследа сталних објеката, кривине, скретање, кретање у правцу или насупрот објеката у покрету).

Слепа деца предшколског узраста имају проблеме у савладавању концепата неопходних за стицање вештих покрета и независно кретање. Стога је неопходно радити на развоју програма покрета како би се превазишли сви ови недостаци, а расположиви инструменти процене треба да буду употребљени за одређивање тренутног степена функционисања и очекивања од будућег учења у области оријентације и кретања.

Специјалисти за оријентацију и кретање слепе деце предшколског узраста настоје да недостатак конкретног знања и неопходне базичне концепте о удаљености, правцу и променама средине развију код деце у прихватљивим временским оквирима. Деца могу да савладају ове концепте, али кроз богато искуство и пуну временску посвећеност. Обично су први инструктори кретања слепог детета родитељи, те их многи аутори називају „природним едукаторима“, који кроз свакодневни контакт и игру, уче децу и ткз „секундарни едукатори“, који обавезно у своје програме кретања морају да укључе родитеље. Стога је неопходно да родитељи и наставници буду свесни неопходности развитка базичних концепата за потребе сигурног кретања.

Да би испуњавало развојне задатке за свој узраст и формирало концепте, дете мора да буде научено кроз директно искуство са средином. Не може комплетно да стекне знања о средини која га окружује само употребом речи. Додатно, мора да развије мотивацију за кретањем и путовањем. Слепо дете не може бити свесно већине објеката који су изван његовог домета. Оно истражује околину путем „пробе и грешке“. Због тога што инструктори кретања дају дескрипције и инструкције вербално, потребно је да деца знају право значење основних појмова и да их могу изражавати речима.

Пре тренинга оријентације и кретања когнитивне, психомоторне и афективне функције такође морају да буду добро развијене. Бисхоп (1996) наводи да се слепа деца не развијају много спорије у овој области, али да је мотивација повазана са кретањем и покретљивошћу спорија у свом развоју због недостатка визуелних информација и стимулуса који обезбеђују сигнале за кретање. Адекватна обрада сензорних и перцептивних информација је неопходна за извршавање моторних покрета. Сензорни тренинг омогућава успех у развоју будућих способности кретања.

Визуелно оштећена деца имају тешкоће у кретању у средини. Стицање визуелно-перцептивне способности и концепата који су у вези са простором, као што су телесна схема, свест о сопственом телу и свест о простору око себе се често не развијају у пуном потенцијалу због оштећења или губитка вида. Цуттер и Јосепх (2007) сматрају да је потребно потпуно разумевање свести о сопственом телу и просторне оријентације за успешно кретање. Стога ће програми сензорних тренинга и сензорне свести повећати способност успешног кретања слепе деце предшколског узраста.

Питање је да ли можемо да предвидимо способност за кретање коју је у стању да развије млада визуелно оштећена особа? Миллер (1982) сматра да су свест о сопственом телу у простору, као и држање и положај тела добри индикатори за одговор на то питање.

Штапови за слепо децу предшколског узраста, пре-штапови и алтернативна средства за кретање

Улога штапа је да: прегледа, истражи и открије терен и да обавести и заштити слепо дете. Штап информише, испитује, истражује, открива и штити. Може да служи као антена, браник, пригушивач. Када слепо дете хода, оно подразумева да „додирује свет“.

Постоје различита мишљења о томе када слепом детету треба дати штап у руке. Постоје специјалисти за ОМ који сматрају да деци чим почну да ходају треба дати штап. Из искуства многих, нема формалних лекција које се дају тако малој деци, али је суштина у томе да се штап учини делом свакодневног живота детета: „Обуци капут, узми рукавице и штап“. И наравно, да штап постане део телесне схеме детета, односно да се утелови, јер ако не навикне на штап у том узрасту, касније ће га у животу врло тешко прихватити.

За дете у предшколском узрасту, није неопходно да га користи правилно, јер дете још увек нема неуромишићне способности да би могло правилно да користи технике кретања штапом. Али навика да се носи штап као симбол независности је врло важна.

Уколико има подршку, слепо дете ће се играти и истраживати средину која га окружује, кретаће се и развијати сличним путем и моделима као видеће. Штап је најјефтинија, а најбоља инвестиција за будућност детета. При томе, родитељи су мање предузимљиви у активностима кретања детета уколико мисле да је улога инструктора значајнија од њихове.

Процес оријентације почиње игром између детета и родитеља. Важно је да се слепо дете не ограничава у извршавању покрета, јер ће у том случају садржај њиховог разумевања људи, места и ствари такође бити ограничен. Деца уче путем идентификовања и именовања ствари. Слепом детету је потребно да буде блиско са светом који га окружује. Акцију видећем детету омогућава вид, а слепом детету додир, слух и покрет. Родитељ не може именовати ствари додирујући их за њега. Искуство мора да потиче од дететовог личног искуства. За слепо дете играчке су алати и оруђа за упознавање света. Одлуку да ли ће дете користити штап донеће родитељи. У почетку дете ће користити штап само да би се играло са њим.

Не треба инсистирати на озбиљнијем коришћењу штапа док дете није довољно зрело за то јер се може створити негативан однос према штапу. Основни принцип рада са слепом децом је „повезивање пре координације“. Ово треба прихватити као фазу њиховог развоја. Активности у којима дете ужива теже да олакшају сензорну интеграцију и развој способности. Штап је природно средство за ове активности.

Деца уживају у ударању штапом зато што им се допада ехо који производе тиме.

Постоје различити облици и средстава за кретање која слепа или деца са различитим оштећењима вида могу да науче да користе. Ова средства омогућавају истраживање простора испред слепог детета, укључују дечје и адаптиране штапове, познате као пре-штапови или алтернативна средства за кретање. Слепа деца такође користе различите играчке које гурају испред себе, као што је рецимо косилица за траву, те се у почетку и такве играчке могу користити као алтернатива за много формалнија средства за кретање.

Дечји штапови су малих величина, чији целокупан дизајн и носивост су подешени потребама слепог детета предшколског узраста. Ови штапови имају округао врх који клизи лагано, држач (хватиште) са удубљењем за правилно постављање дечјих прстију и траку за придржавање зглоба. По спољашности дечји штап веома личи на дуги бели штап.

Адаптирани штапови и алтернативна средства за кретање се могу поделити у две основне категорије: модификовани штапови и модификовани шетачи.

1. Модификовани штапови укључују Т-полуге за руковање и истраживање са уобичајеним, или мало заокруженим врхом; штапови са Т-полугама са точковима и база са Т-полугама која се подешава према точковима.

2. Модификовани шетачи се често разматрају као алтернативна средства за кретање и обично се праве од поливинил хлорида (ПВЦ) и имају зглобове где се спајају цеви чинећи оквире. Користе се и актуелни ортопедски шетачи који се модификују тако да клизе по подлози испред детета. Неки типови шетача имају клизаче на обе стране који личе на ваљкове код саоница. Остали имају ролере на доњој страни гредица, затим постоје и неки који имају основу са гредицама које се укрштају полугом на коју су причвршћени точкићи.

**Како могу родитељи или наставници да одлуче
које средство може (и да ли може)
дете да користи?**

Наставник оријентације и кретања који стиче све више искуства учећи слепу децу предшколског узраста да се крећу, разматра и која ће средства за кретање користити као витални део тренинга.

Коришћење штапова за децу и алтернативних средстава за кретање повезано је са јављањем слободних покрета, брзим и сигурним начином хода и држања, ефикасном употребом мишића, добрим положајем, мишићном отпорношћу и координацијом покрета код детета.

Слепи људи често имају проблеме са држањем штапа, са техникама кретања и додиривања тла, као и са интерпретацијом повратних информација. Стога је велика корист од почетног учења и коришћења ових помагала и средстава за малу слепу децу.

Одлуку о томе да ли дете треба да користи штап, адаптирани штап или алтернативно средство за кретање, како да се изабере најприкладније средство, како и када да се укључи средство у употребу, на који начин средство да буде приозведено - може да донесе квалификовани инструктор кретања који блиско сарађује са породицом и школским особљем.

Алтернативна средства за кретање која имају облик сличан раму или оквиру, као и модификовани шетачи - омогућавају заштиту дуж читаве ширине тела. Остала средства, као што су модификовани штапови - омогућавају мању заштиту. Свако средство има своје сопствене предности и недостатке. Избор једног средства у мноштву других зависиће од индивидуалних потреба сваког детета.

Шта слепа деца уче употребом пре-штапова и алтернативних средстава за кретање?

Деца која користе сва ова средства уче да истражују околинду прикупљањем информација о препрекама и осталим детаљима, као што су удубљења, рупе и остале промене тла под ногама дуж пута којим се крећу. Уче да користе информације о средини које се преносе до њих путем ових средстава да би остали добро оријентисани у простору и да би избегли могуће повреде.

Да ли термини пре-штап и алтернативна средства за кретање означавају исту ствар?

Наставници и родитељи често могу да чују да се замењују термини пре-штап и алтернативно средство за кретање.

Обично, средство које личи на рам или оквир, произведено од пвца а се назива „алтернативно средство за кретање“. Овај термин ипак није специфичан, зато што мноштво средстава са дизајном оквира може да се припише пре-штапу. Термин „пре-штап“ је такође неисправан зато што наговештава припрему за употребу дугог штапа. Ово може да буде тачно за неку слепу децу. Пре-штап или алтернативно средство за кретање је често средство за кретање које најбоље може да задовољи потребе детета које не иде на употребу штапа.

Специјалисти за оријентацију и кретање разматрају резултате тренинга на 3 нивоа:

1. Искуство се усавршава - искуство смањује страх и повећава поверење, поставља оквир за стицање знања и постизање стручности. Слепој деци су потребна реална искуства у свету да припреме основу за развој концепата. Дискусије у групама или симулација не преносе се увек у реалан свет. Свако знање почине са искуством.

2. Знање се стиче учењем и понављањем - знање се заснива на понављању наставникове кључне идеје: учити обрасце покрета, пружање помоћи у шетњи, начин коришћења штапа, спајање знања, скице и планови, сервиси, правац, правила, граничници, понашање детета.

3. Способности се демонстрирају - финални корак је демонстрирање способности. Уколико се дете добро снађе на шеталишту, у комшилуку, или у продавници и уколико је у тој средини самостално (сигурно, ефикасно, оријентисано и релаксирано) онда можемо сматрати да је постигнут најбољи резултат. Слепо дете мора да прелази сваку улицу сигурно, сваки дан.

Традиционална едукација се базира на одређеним временским оквирима. Тренинг оријентације се базира на последицама и резултатима. Када је вештина научена јесте битно, али то није примарни ограничавајући фактор.

Употреба штапа

Штап је средство са мноштвом различитих намена.

1. Штап је амортизер: он додирује ствари које су на директном путу слепог путника.
2. Служи као продужена рука (или пипаљка); шири информације које се добијају чулом додира.
3. Проналази, потврђује и разликује граничне ознаке на путу.
4. Помаже у успостављању линије правца кретања.
5. Када штап додирује ствари и предмете, он мотивише дете да истражује околину.
6. Открива рупе на путу.
7. Служи као средство за мерење.
8. Идентификује слепог путника.
9. Штап зауставља аутомобиле на раскрсници, даје возачима упозорење када улазе у улицу пре слепог путника.
10. Добро коришћен штап пројектује позитивну слику о слепој особи.
11. Штап је систем замењивања вида: он замењује оптичку перцепцију - тактилном.
12. Омогућава слепом да се креће слободно и задовољно, ослобођен бриге и страха.
13. Штап помаже слепом да се креће опуштено када шета на неискусном видећом особом.
14. Штап помаже да се у детињству слепо дете ослободи страха и напетости.
15. Омогућава слепој особи да хода брже.
16. Када хода брже, штап помаже да не скрене са пута.
17. Када се прелази улица, фокус штапа је на корацима.
18. Представља уземљење слепе особе у простору.
19. Штап је средство које локализује ехо.
20. Омогућава (и јесте симбол) независности.
21. Код деце често служи као одбранбено средство (или боље речено средство за тучу), као и средство за забаву или игру (јаше коњића, користи га као мач, користи га као копље итд).

Можемо закључити да штап, као и остала алтернативна средства за кретање слепе деце предшколског узраста пружају заштиту у одређеној мери, али не гарантују потпуну сигурност. Код детета је потребно развити пажњу, концентрацију, контролу, упорност и одлучност при кретању и оријентацији у простору.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bishop, V. (1996): „Preschool children with visual impairments”, Texas School for the Blind and Visually Impaired, TX.
2. Cutter, A; Joseph, C. (2007). „Independent movement and travel in blind children: A promotion model”, Charlotte, North Carolina: Information Age Publishing.
3. Fazzi, S; Diane L; Barbara A; Petersmeyer, D. „Imagining the Possibilities: Creative Approaches to Orientation and Mobility Instruction for persons who are visually impaired”, AFB Press, New York.
4. Faye, E. (1976.): „Clinical Low Vision”, Library of Congress Catalog Card (Copyright by Little, Brown and Company), Boston.
5. Hill, E. (1976.): „Independence Training for Visually Children”, Park Press, Baltimore.
6. Miller, S. (2002): „Relationships between mobility level and development of positional concepts in visually impaired children”, Journal of Visual Impairment and Blindness, 76, 889-918.
7. Willoughby, D; Sharon, L; Monthei, A. „Modular instruction for independent travel for children who are blind or visually impaired: preschool through high school”, MD: National Federation of the Blind, Baltimore.
8. Жигић, В; Шестић, М. (2006): „Рачунарска технологија за особе оштећеног вида и оштећеног слуха”, ЦИДД, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд.

DEVICES OF ORIENTATION AND MOBILITY OF PRESCHOOL BLIND CHILDREN

VESNA ŽIGIĆ, ZORICA SAVKOVIĆ,
DRAGANA MAČEŠIĆ PETROVIĆ

Faculty of special education and rehabilitation, Belgrade

SUMMARY

OM program with blind preschool children is based on practical pre-orientation and mobility in simulated conditions. It purport development of: concepts needed for understanding the true nature of the environment, concepts needed for achieving and maintaining orientation and concepts needed for efficient mobility.

There are several kinds of mobility devices that young children who are blind or severely visually impaired can learn to use. These devices, which probe the area ahead of the child, include kiddie canes and adapted canes, also known as pre-canes or alternative mobility devices.

Adapted canes and alternative mobility devices fall into two basic categories: modified straight canes and modified walkers.

Use of kiddie canes and alternative mobility devices has been associated with emergence of free movement and exploration of blind preschool child, quick and sure gait patterns, efficient muscle use, good posture, muscle strength and coordination.

KEY WORDS: blind children, devices, orientation, mobility